

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансово менеджменту та фондового ринку

Допущено до захисту
Завідувач кафедри ФМФР
Баранова В.Г.

“ ___ ” _____ 20__ р.

ВИПУСКНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 6.03050801 «Фінанси і кредит»

за темою:

«Страховання життя в Україні: проблеми та перспективи»

Виконавець:

студентка фінансово-економічного факультету

Жовнір Анна Валеріївна

/підпис/

Науковий керівник:

старший викладач

Сташкевич Наталя Миколаївна

/підпис/

Одеса 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ.....	7
1.1 Економічна сутність та класифікація страхування.....	7
1.2 Визначення сутності та необхідності страхування життя в Україні.....	13
1.3 Види та функції страхування життя.....	24
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ПАТ «СТРАХОВА КОМПАНІЯ «ТАС»)	33
2.1 Аналіз загальної ситуації на ринку страхування життя в Україні.....	33
2.2 Аналіз діяльності ПАТ «СК «ТАС» на ринку страхуванні життя.....	49
2.3 Застосування математичного моделювання для прогнозування розвитку ринку страхування життя.....	61
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ПАТ «СТРАХОВА КОМПАНІЯ «ТАС»)	70
3.1 Зарубіжний досвід розвитку страхування життя.....	70
3.2 Проблеми розвитку страхування життя в Україні.....	75
3.2 Шляхи вирішення проблем та перспективи розвитку страхування життя в Україні.....	81
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Актуальність теми випускної роботи. Важливим елементом економічного розвитку для держави є добробут її громадян. Для економік розвинутих країн характерний високий рівень розвитку сфери послуг, впровадження новітніх технологій у виробництво, постійне підвищення макроекономічних показників, високий рівень соціального захисту населення та постійне підвищення добробуту громадян. За умов постійного стабільного економічного розвитку в державі громадяни мають можливості на здійснення довгострокового фінансового планування, що надає впевненість в завтрашній день та підтримує високий рівень соціального стану громадян.

Страховання життя належить до стратегічно важливої складової страхового захисту населення країни. Воно забезпечує довготермінові інвестиції в економіку, вирішує частину соціальних проблем суспільства, а також поєднує в собі можливість отримання громадянами належного страхового захисту від існуючих ризиків. Створення сприятливих умов для функціонування ринку страхування життя в Україні є надзвичайно важливим питанням, котре вимагає глибокого наукового вивчення та послідовних практичних дій з боку держави, страхових організацій і суспільства в цілому.

Ринкові засади господарювання зумовлюють об'єктивну потребу у захисті всіх суб'єктів ринку. Ступінь усвідомлення такої потреби та можливості реального її задоволення характеризують соціально-економічний рівень розвитку держави, свідчать про рівень захищеності її юридичних і фізичних осіб.

З метою надання страхового захисту окремим громадянам та членам їх родин від ризиків смерті, дожиття до закінчення дії договору чи досягнення визначеного договором віку, хвороби, нещасного випадку, а також інших подій, надійним захистом є страхування життя. Перевагою при наданні послуг зі страхування життя для суспільства в цілому є сприяння зменшенню соціальної напруги та навантаження на бюджетну систему країни.

Страховання життя виступає одним з головних механізмів в забезпеченні соціальної стабільності в державі. І це можна пояснити декількома причинами – по перше страхування життя дозволяє мінімізувати ризики пов'язані з втратою доходу внаслідок втрати працездатності або смерті годувальника сім'ї, а також забезпечує гідний рівень життя після виходу на пенсію. По друге ринок страхування життя є потужним джерелом довгострокових інвестицій в економіку країни. Тому саме з цих причин можна зробити висновок, що в умовах розвитку ринкової економіки важливого значення набуває страхування життя, що своєю чергою потребує вивчення теоретико-методологічних засад його функціонування.

Сутність страхового захисту полягає в нагромадженні й витрачанні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів з попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних з ними втрат. Страхування відноситься до особи як до об'єкта, який наражається на ризик, знаходиться у зв'язку з життям, рівнем фізичної працездатності, станом здоров'я чи пенсійним забезпеченням. Як наслідок, застрахований повинен бути визначеною і персоніфікованою особою, що наражається на дію визначених ризиків.

Аналіз останніх досліджень показує, вчені, які займаються дослідженням теоретико-методологічних засад страхування в цілому та страхування життя зокрема: Т. М. Артюх, В. Д. Базилевич, Л.О. Бойко, Г.Л. Вознюк, Н.М. Внукова, О. О. Гаманкова, О. Й. Жабинець, А.Г. Загородній, О. М. Залєтов, А. М. Єрмошенко, М. С. Клапків, М. В. Мних, С. С. Осадець, О.В. Орлова, Р. В. Пікус, В. Й. Плиса, Т. А. Ротова, В. В. Фурман, К. В. Шелехов, Я. П. Шумелда, Б. С. Юровський, а також зарубіжні – Н. Галагуза, Д. Блад, Л. Панков, Л. Лозовський, Б. Райзберг, Т. Федорова, О. Шахов та інші.

Однак в сучасній українській економічній літературі переважають наукові праці, що присвячені дослідженню страхування в цілому, натомість страхування життя в теоретичному й методологічному плані досліджено недостатньо.

Вчені приділяють незначну увагу зв'язку страхування життя та добробуту населення в цілому, а особливо як впливає страхування життя на соціальний

захист населення, тому це питання вимагає більш поглибленого дослідження. Так, недостатньо розкриті парадигми теоретичного підходу страхування життя. У наукових працях вітчизняних економістів не знайшли комплексного розгляду питання передумов ефективного розвитку ринку страхування життя в Україні, мало уваги приділяється визначенню проблем ринку на сучасному етапі розвитку та потребують додаткового вивчення фактори, що впливають на нього. Актуальність і недостатня розробленість зазначених вище питань зумовили вибір теми дипломної роботи, окреслили мету і завдання дослідження.

Метою випускної роботи є аналіз основних показників розвитку страхування життя в Україні, на прикладі ПАТ «Страхова компанія «ТАС», на сучасному етапі із врахуванням перспектив його модернізації у вітчизняних умовах.

Для досягнення вказаної мети були поставлені наступні завдання:

- узагальнити теоретико-методичні та методичні підходи до розкриття змісту та економічної сутності страхування;
- дослідити сутність та необхідність страхування життя в Україні;
- охарактеризувати види та функції страхування життя;
- проаналізувати загальну ситуацію на ринку страхування життя в Україні;
- проаналізувати діяльність ПАТ «СК «ТАС» на ринку страхування життя;
- систематизувати зарубіжний досвід страхування життя з метою його імплементації для вдосконалення функціонування страхового ринку України;
- визначити проблеми на ринку страхування життя;
- розробити та обґрунтувати пропозиції щодо основних стратегічних напрямків розвитку страхування життя в Україні.

Об'єктом дослідження є процес здійснення страхування життя в діяльності ПАТ «СК «ТАС».

Предметом дослідження є економічні відносини з приводу розвитку страхування життя в Україні в сукупності його організаційно-економічних елементів, їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є теоретичні напрацювання вітчизняної та світової економічної науки, концептуальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, присвячені дослідженню проблем розвитку страхування життя в Україні.

У процесі дослідження залежно від його цілей і задач використовувалися наступні методи дослідження та аналізу економічних процесів: при дослідженні, удосконаленні та обґрунтуванні категоріального апарату – метод наукової абстракції; при визначенні сучасних закономірностей та основних напрямків розвитку страхування життя в Україні – методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції; при здійсненні суб'єктно-об'єктного дослідження структури страхового ринку – при обґрунтуванні стратегії розвитку страхування життя в Україні – метод наукової абстракції.

Інформаційною базою дослідження є: дані фінансової звітності ПАТ «СК «ТАС», законодавчі та нормативні акти з питань розвитку страхового ринку, статистичні звіти Держкомстату України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, інших органів державного управління. Опрацьовано аналітичну інформацію науково-дослідних установ, монографічні дослідження та наукові публікації з питань розвитку страхування життя.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Страхування - одна з давніх категорій суспільних відносин. Зародившись у період розкладу первіснообщинного устрою, воно поступово стало неодмінним супутником суспільного виробництва. Страхування є потужним чинником стабілізації економіки, можливостей здійснення інвестиційної діяльності. Страхування є однією з найбільш престижних сфер діяльності у всьому світі, це невід'ємний елемент економіки, в першу чергу ринкової, де страхування представлене страховим ринком. Страхування і ефективне функціонування економіки тісно зв'язані, взаємообумовлені. Сутність страхування полягає в колективному створенні грошового фонду для відшкодування можливих збитків окремим його учасникам при настанні в останніх різних страхових подій.

2. Необхідно відзначити, що страхування життя є невід'ємною складовою особистого страхування та системи страхування загалом. У сучасній практиці використовується комплексний підхід до цього виду страхування, який, окрім смерті застрахованої особи, враховує широкий спектр супровідних страхових випадків, таких як отримання травми, повна або часткова втрата працездатності, страхування дітей до вступу до шлюбу. Страхові компанії, які здійснюють страхування життя, для забезпечення своєї діяльності формують резерви зі страхування життя. Страхові резерви із страхування життя є оцінкою вартості грошових зобов'язань страховика за договорами та майбутніх витрат для забезпечення їх виконання. Головною особливістю страхування життя є те, що людське життя не має вартісної (грошової) оцінки. Це означає, що за цим видом страхування неможливо визначити величину збитку, зумовленого настанням страхового випадку. Саме ця обставина зумовлює інші особливості.

3. Згідно із сучасним визначенням страхування життя характеризується як вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити виплату відповідно до договору страхування за настання смерті в період дії

договору або дожиття застрахованої особи до закінчення договору, а також за настання нещасного випадку або захворювання. Особливість категорії страхування життя полягає в тому, що це складні економічні відносини між страховою компанією та страхувальником, застрахованою особою, вигодонабувачами і спадкоємцями, в процесі реалізації яких поєднуються ризикова та заощаджувальна функції. Доцільність поєднання цих функцій в одному фінансовому інструменті полягає в тому, що тільки за допомогою страхування життя можна одночасно захиститися від фінансових наслідків настання обох ризиків життя – ймовірності передчасно померти та ймовірність пережити працездатний вік.

4. За даними Нацкомфінпослуг, кількість страхових компаній становила на кінець 2017 року 294 одиниць, відбулося її зменшення на 113 одиниць. Аналогічною є ситуація для страхових компаній «life». Їх кількість зменшилась з 62 од. у 2013 році до 33 од. у 2017 році, тобто майже в половину. У 2012 р. на компанії, що здійснювали страхування життя припадало 15% загальної кількості страховиків, а у 2013 році - 15,23 %. Проте в наступні роки ця кількість має тенденцію до зменшення і в 2016 р. становить вже 12,58 % від загальної кількості. Зростання страхових премій в 2013 році на 36,9% характеризується пожвавленням страхового ринку життя та збільшенням кількості застрахованих осіб. При цьому, внаслідок політичної та економічної кризи у 2014 році відбулося скорочення кількості застрахованих на 0,7%, при цьому страхові премії скоротилися на 12,8%. Початок 2015 року характеризується стабілізацією ринку страхування життя, вдалося зупинити його падіння та збільшити розміри надходжень страхових премій на 1,2%. У 2016 році значне зростання страхових премій пов'язане не із збільшенням частки страхового ринку, а лише збільшенням величини страхових платежів, що дозволило забезпечити зростання страхових премій до 25,9% в порівнянні з 2015 роком. У 2017 році збільшилися страхові виплати на 33,0%, в загальній структурі займає близько 5,2% та становить 556,3 млн. грн.

5. «СК «ТАС» є однією з найуспішніших компаній на ринку страхування життя в Україні згідно з даними звіту компанії за 2017 рік; ця компанія

характеризується участю виключно українського капіталу, що вирізняє її серед найбільших компаній у сфері страхування життя; «СК «ТАС» працює на ринку страхування життя з 1998 року, що дає змогу говорити про її стабільність, гнучку адаптивність до кризових явищ і процесів дестабілізуючого характеру, а також про багатий досвід за цим напрямом страхування. «СК «ТАС» застосувала для проведення оцінки адекватності страхових зобов'язань методи оцінки, про які визначено вище. Провівши тест достатності зобов'язань СК «ТАС» визначила, що сформовані нею страхові резерви, що відображені в даній звітності є відповідними розрахунку за вказаним тестом. Це пов'язане з тим, що основний вид діяльності Компанії страхування життя, де резерви формуються актуарними методами, які враховують вимоги, що викладені вище для проведення тесту достатності зобов'язань. Станом на 31.12.2017 р. було проведено оцінювання адекватності резервів (LAT), які страхова група ПАТ «СГ «ТАС» сформувала згідно методики формування резервів, затвердженої регулятором. У 2017 році значне зростання страхових премій ПАТ «СГ «ТАС» пов'язане не із збільшенням частки страхового ринку, а лише збільшенням величини страхових платежів, що дозволило забезпечити зростання страхових премій до 1,6% в порівнянні з 2016 роком.

6. Як показує світовий досвід, страхування життя завжди розглядалося як вигідне капіталовкладення. Так, страхувальник (застрахований) за договором страхування життя може розраховувати на страхову суму або пенсію в разі дожиття до закінчення договору, що є засобом накопичення коштів. Страхування життя може бути й захистом спадщини страхувальника, оскільки дає йому змогу передбачити наслідки своєї смерті для близьких і визначити частку спадщини, що призначається кожному з них. Отже, страхування життя дає змогу полегшувати передання майна, створювати грошові фонди для різних цілей (наприклад, витрат на успадкування або поховання).

7. Проблемою для розвитку ринку страхування життя є його низька здатність нівелювати можливі наслідки неплатоспроможності страховиків та протистояти негативним впливам завдяки внутрішнім ресурсам. Процеси

саморегулювання ринку слабкі, немає підтримки держави щодо повернення коштів страхових резервів з «проблемних» банків, накопичена збитковість зменшує можливості страховиків мінімізувати потенційні втрати. Істотною умовою, що вплинув на недостатній рівень зростання в докризовий і кризовий / посткризовий період стала триваюча затримка в оновленні спеціалізованого законодавства як страхового ринку, так і сектора страхування життя в тому числі.

8. Незважаючи на дестабілізаційні процеси, найбільші компанії продовжують свою діяльність в цьому напрямі і мають позитивні результати. Яскравим прикладом може слугувати «СК «ТАС», яка навіть в умовах кризи досягає зростання ключових показників діяльності і пропонує широкий спектр страхових продуктів з гнучкими умовами. Загалом можна стверджувати, що на український ринок страхування життя впливає система дестабілізуючих факторів, які здійснюють прямий та опосередкований вплив на цю сферу. На нашу думку, провідну роль у стабілізації ситуації у сфері страхування життя повинна відігравати держава, використовуючи різноманітні важелі стимулювання і контролю. Використання запропонованих у випускній роботі заходів дасть змогу мінімізувати вплив негативних факторів на ринок страхування життя в Україні та створить умови для пожвавлення діяльності в цьому напрямі у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамович В.В., Васильчишин О.С. Проблеми розвитку страхування життя як соціально значимого виду страхування [Електронний ресурс]: В.В. Адамович, О.С. Васильчишин. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/publ> - Назва з екрану.

2. Артюх Т. М. Страхування життя в умовах сучасного страхового ринку України [Текст] / Т. М. Артюх // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 9–15.

3. Базилевич В. Д. Новітні тенденції та протиріччя на страховому ринку України / В. Д. Базилевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – Вип. 133. – С. 5-8.

4. Балацький Є. О. Визначення виді фінансових ризиків в процесі оптимізації страхового портфеля компанії [Текст] / Є. О. Балацький, О. Г. Кузьменко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми: УАБС НБУ, 2015. – Вип. 42. – с. 154-167.

5. Бахматов С. А., Семенова Е. В. Современные подходы к определению сущности страхования жизни // Известия ИГЭА. 2015. №1. [Електронний ресурс]: Бахматов С. А. - Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-podhodyk-opredeleniyu-suschnosti-strahovaniya-zhizni> (дата обращения: 03.02.2017). – Назва з екрану.

6. Бойко Л.О. Сучасні тенденції розвитку страхування життя в Україні [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/> – Назва з екрану.

7. Ванчек Ш. Страхування життя [Електронний ресурс] / Ш. Ванчек // Фориншурер. – Режим доступу до ресурсу: <http://forinsurer.com/public/15/02/25/>.

8. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Журавка О. С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] / О. С. Журавка. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua>.

10. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Страхування: Терміноло-гічний словник . - 2-е вид., випр. та доп. - Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2002. - 104 с.

11. Залєтов О.М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2007.

12. Кобко Р. В. Інструменти державного регулювання стану економічної безпеки ринку страхових послуг України / Р. В. Кобко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – № 44. – С. 56–62 (0,58 др. арк.).

13. Козьма І.І. Сучасний стан розвитку ринку страхування життя в Україні / І.І. Козьма // Науковий вісник Ужгородського університету. – № 1 (42). – 2014. – С. 165-170.

14. Коваль О. Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя / О. Коваль // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 61-68.

15. Криклій А.С. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід / А.С. Криклій, Р.В. Пікус // Економіка та держава. – № 5. – 2008. – С. 13-16.

16. Кузьменко О. Г. Інтеграція страхового ринку України у світовий ринок страхових послуг / О.Г. Кузьменко // Збірник наукових праць «Вісник Університету банківської справи Національного банку України». – 2013. – № 3 (18). – С. 190-194.

17. Кулина Г. М. Сучасні тенденції розвитку страхування життя у світі [Текст] / Г. М. Кулина// Економічний аналіз: зб. наук. праць / ТНЕУ; редкол.: 2014. – Том 15. – № 2. – С. 64-70.

18. Ліга страхових організацій України – офіційний сайт. – Режим доступу: <http://uainsur.com/ua>.

19. Малікова І. П. Реформування страхового ринку України / І. П. Малікова // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2013. - Вип. 1. - С. 371-377.
20. Орлова О. В. Організація та перспективи розвитку страхування життя в Україні / Вісник соціально-економічних досліджень. - 2013. - Вип. 1. - С. 384-390.
21. Осадець С. Страхування: підруч. / за заг. ред. С. Осадця. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
22. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dfp.gov.ua>.
23. Офіційний сайт ПАТ «СК «ТАС» [Електронний ресурс]: - Режим доступу – <http://taslife.com.ua>
24. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://forinsurer.com/files/file00602.pdf>.
25. Підсумки діяльності страхових компаній за 2016 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://forinsurer.com/files/file00565.pdf>.
26. Підсумки діяльності страхових компаній за 2015 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://forinsurer.com/files/file00552.pdf>.
27. Пономарьова О. Б., Вербицька Л. С. Аналіз розвитку страхового ринку України в умовах змінного внутрішнього та зовнішнього середовища / О. Б. Пономарьова, Л. Вербицька // Економіка і Фінанси: науковий журнал. – 2014. – № 11. – С. 31-38.
28. Приступа Л.А. Страхування життя: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні / Л.А. Приступа, Т.І. Смалюк, І.Е. Совяк // Гроші, фінанси і кредит. – № 7. – 2016. – С. 230-234.
29. Про прийняття за основу проекту Закону України про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 8 жовтня 2013 року № 632-VII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/632-18>.

30. Про страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-vr/page>.

31. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

32. Ринок страхування життя в Україні: життя ледве жевріє / Сайт інформаційного агентства “Finance.ua” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/349965/rynok-strahuvannya-zhyttya-vukrayini>.

33. Рейтинг компаній страхування життя [Електронний ресурс]: Форіншурер. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/ratings/life>.

34. Статистика страхового ринку в Україні / Сайт інформаційного агентства «Форіншурер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/stat>.

35. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ufu.org.ua/files/strateg/UFU_strategiya_rozvitku_strahrinku_2012-2020.pdf.

36. Страховий ринок: консолідовані звітні дані [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.

37. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич, О. Ф. Філонюк, К. С. Базилевич; [та ін.]; за ред.: В. Д. Базилевич . – Київ: Знання, 2008 . – 1019 с.

38. Тарасова Н.А. Аналіз розвитку ринку страхування життя в Україні [Електронний ресурс]: Н.А. Тарасова. - Режим доступу: <http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:ek6Doh0YHJYJ>.

39. Татаріна Т. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Т. Татаріна // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18).

40. Ткаченко Є.Ю. Сучасний ста та перспективи розвитку страхування життя в Україні / Є.Ю. Ткаченко, О.В. Яришко. – Вісник ЗДІА. – 2012. – № 2. – С. 144–148.

41. Универсальное страхование жизни // Журнал «Фінансовий консультант» [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://www.fin-advice.com/universalnoe-strahovanie-zhizniprimenenie-dlya-sebua-i-dlya-biznesa.html> – Назва з екрану.

42. Цуркан, І.М. Підвищення ефективності діяльності страхової компанії в ринковому середовищі / І.М. Цуркан // Вісник НГУ. - 2013. –№ 15. –С. 21-26.

43. Чвертко Л.А. Тенденції розвитку ринку страхування життя в Україні / Л. А. Чвертко, Т. А. Демченко // Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів: збірник матер. Всеукр. наук.- практ. конф., м. Вінниця, 20 квітня 2017 р.: у 2-х т. – Т.1, Ч.1 / редкол. : ВННІЕ ТНЕУ. – Тенопіль: Крок, 2017. – С. 106-108.

44. Шарвадзе Д. Шахрайство та протидія йому у сфері страхування життя / Л. Шарвадзе // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 2. – С. 16-18.

45. Шелест О., Дудар А., Пономарьова О. Сучасний стан ринку страхових послуг та перспективи його розвитку / О. Шелест, А. Дудар, О. Пономарьова // Економіка, фінанси, право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. – 2015. – № 12/1. – С. 12-16.

46. Шолойко А. С. Страховий ринок України: підходи до його класифікації та періодизації / А. С. Шолойко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. - 2014. - Вип. 200(3). - С. 94-102. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnau_econ_2014_200\(3\)_16.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnau_econ_2014_200(3)_16.pdf).